

Mor passer på dig

Overvågning. Big Brother var industrisamfundets skræmmebillede. I fremtiden omsluttes vi af Big Mothers stærke, men trykke arme. Overvågningssamfundet er dødt. Længe leve omsorgssamfundet.

[Lone Frank](#)

»HVORFOR bliver ikke alle borgere DNA-registreret?« spurgte to undrende Hellerupborgere i et læserbrev i Politiken i oktober sidste år.

Justitsministeren havde fremlagt planer om at udvide mulighederne for at optage forbrydere og mistænkte i et centralt DNA-register, og brevskriverne mente, at ambitionsniveauet var for lavt.

»En præcis identifikation af danskerne vil være til fordel for alle hæderlige borgere og en kæmpefordel i opklaringen af forbrydelser. Og så vil det sikre fremtiden. Sagen er nemlig den, at en persons DNA vil være en uvurderlig kode, som borgeren vil komme til at drage stadig mere nytte af i fremtidens sygdomsbehandling,« skrev de to borgere.

Forargede reaktioner fulgte. Sådan at ville registrere vores biologiske arv - den mest følsomme information overhovedet - var vejen lige lukt i det mest perverterede overvågningshelvede. Det var det rene vanvid!

Hvis man skal tro teknologifilosof Mikkel Holm Sørensen, var parret fra Hellerup slet ikke ude på et overdrev, men på forkant med udviklingen. Holm Sørensen, som netop er blevet ph.d. fra IT universitetet, mener, at det moderne samfund er ved at foretage en grønlandsvending i forholdet til overvågningsteknologier. Hvad enten der så er tale om DNA-registre, elektroniske anordninger eller noget helt tredje. Det, som traditionelt har været omgærdet af bekymring og ubehag, vil komme ud på den anden side med et nyt og anderledes positivt image.

»Hidtil har Big Brother været den foretrukne metafor, ikke sandt? Det er Orwells berygtede dystopi, et skræmmebillede, hvor overvågning er lig med styring ovenfra. Jeg ser omridset af en ny metafor,« siger Holm Sørensen, som i sin afhandling opfandt begrebet *Big Mother*.

»Her er jo referencer til magna mater og ældgamle frugtbarhedssymboler. Big Mother giver associationer til omsorg og empati, og jeg tror, det er den slags kvaliteter, vi i stigende grad vil begynde at se i overvågningsteknologien.«

DEN store moder *våger* snarere end overvåger. Ideen om hende udsprang af Holm Sørensens og et par kollegers studier af såkaldt ambient IT, dvs. allestedsnærværende informationsteknologi. De arbejdede blandt andet med udvikling af koncepter til intelligent teknologi, som på forskellig vis tilpasser sig sin bruger. For at kunne reagere på behov må teknologien imidlertid på forskellige måder overvåge brugeren.

»Vi kunne se nogle indlysende fordele ved denne slags teknologi og et behov for at opstille et modbillede til Big Brother-tankegangen.«

Modbilledet kommer nu i form af et internetforum i Big Mother's navn. Portalen skal, når den kommer op at køre, være en skøn blanding af »oplysning om overvågningsteknologiske udviklinger, politisk og akademisk

GITTE SKOV

diskussion«. Et sted, hvor filosoffer og sociologer, der forsker i overvågningsproblematikker vil skrive af karsken bælg og formulere visioner for fremtiden.

»Blandt andet omkring DNA og databaser,« siger Mikkel Holm Sørensen. Han forudsiger, at holdningen i læserbrevet fra Hellerup vil blive den almindelige opfattelse. Vores DNA vil ikke længere optræde som en lidt angstprovokerende størrelse, men blive betragtet som en vital informationsbank med relation til vores sundhed. Der vil opstå en efterspørgsel af forskellige typer genetisk overvågning. Det kan for eksempel være en monitorering, der løbende sørger for at tjekke vores personlige genetik i forhold til de seneste videnskabelige landvindinger. Man behøver ikke tænke over at følge med i forskningen, men får et pænt brev, når der viser sig en ny sammenhæng mellem gener og sygdom, som er relevant for ens egne gener. Eller når der fremkommer et nyt medikament, som egner sig særligt til den genetiske sammensætning, man går rundt med.

»Presset eller efterspørgslen efter den slags serviceydelser vil vokse ud af de meget store forventninger, der allerede er til sundhedsindustrien og de store forhåbninger man har til genetisk baseret medicin,« siger Holm Sørensen. Og han tilføjer, at overvågningen formentlig også flytter helt ind i kroppen. »Intern monitorering!« siger han begejstret. I denne vision kombineres genetikken med fysisk teknologi, elektroniske eller biokemiske anordninger.

»De, som viser sig at være genetisk disponerede for at udvikle hjertekarsygdom, tarmkræft eller noget andet, får simpelthen implanteret biologiske sensorer, der holder øje med tegn på sygdom og slår alarm, når det er tid at opsøge lægen.«

REAGERER man på sådanne forestillinger med løftede øjenbryn og let forhøjet puls, lider man formentlig af fremskreden alder. Mikkel Holm Sørensen er ikke i tvivl om, at kærligheden til Big Mother i høj grad er et generationsspørgsmål. For dem, som er vokset op med IT overalt og med, at man sætter sig virtuelle spor, når man bevæger sig rundt i cyberspace eller ringer på sin mobiltelefon, er symbiosen med teknologien og overvågningen en del af det menneskelige grundvilkår.

»Big Brother var industrisamfundets metafor. Den passede til en hierarkisk verden, hvor alt kom ned fra oven. Myten går på, at det er staten og de store firmaer, der har adgang til teknologi og udnytter den imod os borgere. Men tingene er ikke så enkle længere. Der sker en masse udvikling nedefra, *guerilla innovation*, hvor folk innoverer som gale hjemme i garagen og er kreative med især informationsteknologien. Big Mother passer som metafor til videnssamfundet, hvor megatrenden er, at man planter information i verden og dermed avler nye sociale fænomener og måske nye metafysikker.«

»METAFYSIK? Det vil jeg meget nødig tage stilling til,« siger Robert Bramley i telefonen fra London. Bramley er da heller ikke filosof, men kemiker og nypensioneret chef for den britiske retsmedicinske tjeneste. Som en af hovedmændene bag verdens første og ubestridt største retsmedicinske DNA-register er han inviteret til København for sammen med Holm Sørensen at diskutere overvågningsteknologi i Videnskabscafeen.

»Jeg kender ikke den unge filosofis tanker til bunds,« siger Bramley forsigtigt. »Men umiddelbart passer hans ideer om en positiv forandring meget godt med de britiske erfaringer. Big Brother har aldrig fyldt alverden i debatten om den nationale DNA-database. Fem procent af den britiske befolkning er allerede registreret, og lovgivningen bliver stadig mere liberal. Men undersøgelser viser, at den folkelige opbakning er massiv.«

Den enkle forklaring er ifølge Bramley, at »databasen har været en fantastisk succes.« Mellem oprettelsen i 1995 og 2001 har man ved at sammenholde DNA fra gerningssteder med databasen fundet frem til mistænkte i

godt 350.000 sager.

»Når der endelig er debat om databasen, er det gerne personer eller foreninger, der taler for en universel database, hvor alle indlemmes fra fødslen. Når jeg ikke tror på sådan en, er det udelukkende, fordi det er for dyrt. Ikke fordi der ville være folkelig modstand.«

Som den første af sin art blev The National DNA Database oprettet i 1995 i Storbritannien, og siden er lovgivningen løbende blevet lempet. I dag har politiet mulighed for at indlemme en DNA-profil fra enhver, der bliver anholdt for en overtrædelse, som kan give fængselsstraf. De kan beholde profilen, ligegyldigt om personen senere bliver sigtet eller i givet fald dømt eller frikendt. Siden 2001 har briterne frivilligt kunnet få optaget deres profil, hvilket foreløbig tolv tusind har valgt.

MENS lovgivningen lige så stille muterer, udvikler de teknologiske muligheder sig. Siden 2002 har britiske lovbyggere ikke kunnet føle sig sikre til trods for, at deres DNA ikke befinder sig i databasen. De kan risikere at blive fundet, hvis et eller flere familiemedlemmer er registreret.

»*Familial Search*, kalder vi det, og det er vældig spektakulært, når det virker,« siger Bramley, som var med til at udvikle metoden. Familiesøgning kan bruges, når man har DNA-spor fra et gerningssted, men ingen match i DNA-databasen. Man søger nu efter profiler, som ligner så meget, at de kunne være i nær familie med den uidentificerede mistænkte. Et barn, en søskende eller en forælder.

»Efter nogle nærmere analyser ender man med en liste over potentielle familiemedlemmer, som politiet kan følge op på. Det er klart, at man her er inde i et følsomt område, hvor der skal tages hensyn til privatlivets fred. Man kan ikke bare banke på hos folk og spørge om de måske er i familie med en, som kunne være morder, vel? Efter en længere diskussion i retssystemet, har man udarbejdet nogle konkrete retningslinjer for, hvordan man forholder sig, og hvor alvorlig kriminalitet der skal være tale om.«

Familiesøgning er endnu kun brugt en snes gange, men har under stor mediedækning fældet flere drabsmænd. Således lykkedes det sidste år at finde og dømme en mand, som havde kastet en mursten ind ad forruden på en lastbil på den sydengelske M3-motorvej og dræbt chaufføren. Der sad en smule DNA på stenen, og det ledte via registrerede familiemedlemmer frem til den 20-årige Craig Harman, som tilstod. I 2003 ledte samme type søgning til sigtelsen af den 22-årige Jason Thomas Ward for voldtægt og mord på en 87-årig kvinde. Han afventer stadig sin dom.

I Storbritannien rider udviklingen af databasen og lovgivningen på ryggen af konkrete sager, siger Robert Bramley. Og hvis man ser sig om, tyder noget på, at der er tale om en international erfaring.

I Sverige har regeringen netop besluttet at fremsætte forslag om at udvide landets eksisterende DNA-register til at omfatte alle, som begår en forbrydelse, der kan føre til fængselsstraf. Ifølge dagbladet *Sydsvenskan* skyldes forslaget især opklaringen af det såkaldte Hörbymord. For femten år siden blev den tiårige Hörbypige Helén Nilsson voldtaget og dræbt, men først nu har man via DNA-beviser kunnet identificere og dømme gerningsmanden.

OGSÅ den notorisk DNA-skeptiske tyske justitsminister, Brigitte Zypries, overvejer nu at udvide mulighederne for at bruge DNA-beviser efter opklaringen af et celebret mord. I januar i år blev den kendte modeskaber Rudolph Moshammer fundet kvalt i sin villa i München, og med lidt DNA fra det kabel, der havde gjort det af med ham, fandt man morderen inden for bare to døgn.

»I forbindelse med den megen entusiasme for de retsmedicinske databaser, tror jeg, det er vigtigt, at de ikke gemmer på genetisk information,« bemærker Robert Bramley. DNA-profilerne bygger nemlig ikke på gener, men på nogle særlige inaktive dele af arvemassen, som ikke har nogen funktion i forhold til sygdomme eller egenskaber i øvrigt. *Tandem Repeats*, hedder strukturerne. De består af nogle karakteristiske og gentagne sekvenser af DNA-byggestenene, og når man analyserer disse tandem repeats på ti forskellige kromosomer, får man et mønster, som er personligt. Så personligt, at chancen for at finde en magen til er mindre end én til en milliard.

»Jeg tror, man ville støde folk fra sig, hvis man gik ind i genetik. Folk er jo straks mere forsigtige og bekymrede, når man taler om gener, fordi de ikke bare er som et fingeraftryk, men virkelig fortæller noget om personen.«

IKKE desto mindre må Bramley indrømme, at hans gamle arbejdsplads er ved at udvikle metoder, der netop inddrager gener.

»Nåh ja, de genetiske markører. Lad mig understrege, at de ikke skal indgå i databasen, men vi arbejder på at kunne analysere DNA for nogle helt bestemte individuelle genetiske karakteristika for at hjælpe politiet med et signalement.«

Disse karakteristika skal eksempelvis afsløre hårfarve og øjenfarve. Det gøres ved at analysere små kendte genetiske variationer, som man ved er koblet til disse kendetegn. Der er således allerede en markør, som fortæller, at en person med meget stor sandsynlighed har rødt hår, og de øvrige hårfarver ventes at komme for en dag efterhånden.

»Etnisk tilhørsforhold er noget andet,« siger Bramley. »Man ved, at kombinationer af forskellige genetiske markører findes med forskellig hyppighed hos forskellige etniske grupper. At teste en mulig gerningsmands DNA for disse kombinationer kan altså sige noget om chancen for, at vedkommende er enten afrikansk eller kaukasier. Men det er altså kun til brug for et signalement.«

Med lidt fantasi kan man forestille sig meget mere, især i takt med at der kommer mere og mere genetisk viden på banen. Hvor man foreløbig bruger de retsmedicinske databaser til at opklare forbrydelser, kunne man måske på længere sigt ønske helt at forhindre dem. Der er allerede identificeret genetiske mutationer, som med en vis sandsynlighed disponerer for aggressiv adfærd, og med tiden vil der uden tvivl blive fundet flere. Er det mon helt utænkeligt, at årvågne myndigheder med tiden vil gennemsøge deres DNA-registre for potentielt aggressive personer, der allerede har overtrådt loven og tilbyde dem behandling?

»Uha, jeg ved ikke rigtig om jeg overhovedet tror på kriminalitetsgener,« siger Bramley afværgende. »Men jeg vil sige, at det alt afgørende for at kunne operere med DNA-databaser er bred folkelig opbakning. Og jeg er ikke sikker på, at den slags ville få støtte.«

Spørger man den danske teknologifilosof, er han ikke afvisende overfor, at indbyggerne i fremtidens Big Mother-samfund kan finde det rimeligt at blive beskyttet mod skadelige elementer. Lige så vel som mange i dag går ind for elektronisk overvågning af for eksempel rockere. Faktisk, siger Mikkel Holm Sørensen, vil det, der kan lade sig gøre, nok også blive efterspurgt. Vores ønsker styres nemlig i høj grad af teknologiens stade.

»Ja, det er jo banalt. Vi ser verden gennem et filter af den teknologi vi har til rådighed. Det er som i det gamle

engelske ordsprog: *A man with a hammer sees nails everywhere.*«

Mandag den 11. april mødes Mikkel Holm Sørensen og Robert Bramley i Videnskabscafeen, hvor de skal diskutere overvågningsteknologi med hinanden, med krimispecialist Bo Tao Michaëlis og med publikum. Arrangementet løber af stabelen kl. 20 i KafCafeen i Skindergade 3, København.